

A székely-kérdés választóján.

Második közlemény.*

Irta: STEUER JÁNOS.

III.

Gepidák voltak-e a székelyek?

Mindig az volt a meggyőződése, hogy a tudománynak csupán egyetlen egy feladata lehet: az igazság keresése. Aki ennek áll útjába, az nemcsak nemzete ellen vétkezik, hanem az emberi haladás ellen is. Semmiféle politikai, társadalmi, felekezeti, vagy személyi érdek, ha még oly szentnek látszik is, a tudományos igazságot meg nem másíthatja. Él az akkor is, ha a tudománya embere félreáll és hallgat, és nem csökken a hatalma, ha vak rajongók, avagy hamis próféták letorkolják. Okok, bizonyítékok tüzeiben nemesedik, gyarapodik, s „tekintély” csak az előtte, aki ezt a tüzet megállotta és megállni tudja. Ha tehát most Karácsonyi János dr. gepida-székely elméletének tüzetes megvitatására vállalkozom, egyes-egyedül ez a cél vezérel: az igazság kiderítése. S nem is sokat hímezek-hámozok, hanem nekivágok toronyiránt, „in medias res”.

Mi a Karácsonyi feladata? Bizonyítani a székelyek *gepida* eredetét; bizonyítani, hogy a XI.-XIII. századi székelyek nyelve a *gepida* nyelv volt; bizonyítani, hogy a *székely* név a *sichel* szónak magyar alakja. Lássuk tehát, hogyan végzi Karácsonyi ezt a feladatát?

S itt előre kell bocsátanom, hogy akaratom ellenére is nagyon sokat kell majd idéznem, mert csak úgy világíthatom meg kellőképpen a kérdést. Minthogy pedig Karácsonyi hol „ó-germán-gepida”, hol meg „gót-gepida” hely- és személynevekkel bizonyítja föltevését, mindenekelőtt azzal kell tisztába jönnünk, hogy mit is ért ő az ó-germán és gót-gepida nyelvek alatt?

„A három nemzetségű székelyek” c. értekezésében azt írja, hogy „az Örlíc nem, a Váczmány, Pozsony ágak nevei sem a magyar, sem a szláv nyelvből meg nem fejthetők, hanem csakis az ő-germánból”.¹ Az ő-germán annyi, mint: urgermanisch, de az

* Az előbbi közleményt lásd az *Erdélyi Irodalmi Szemle* 1927. évi. 3.–4. számában 318.–334. l.

¹E. I. Sz. II. 356.

csupán rekonstruált nyelv, a germán nyelvek őse, mely tehát több ezer évre menne vissza. Nem hinném, hogy Karácsonyi avval tartaná egynek az V. századi gepida nyelvnek egynehány emlékét. Újabb tanulmányában² már „ó-germán-gepida” nyelvről beszél. Ebből azt következtetem, hogy ez az ó-germán csak *régi* germánt akar jelenteni; de akkor szükségtelen, mert az tudvalevő, hogy a gepida *régi* germán nyelv volt, s itt nem azt kell bizonyítani, hogy a székelyek régi germánok voltak (hiszen olyan régi germán nép és nyelv több is volt), hanem azt, hogy kimondottan *gepidák* voltak. Ami most a „gót-gepida” nyelvet illeti, az újfent fogalomzavar, mert gót-gepida nyelv sem volt, sőt mi több, csakis a gót nyelvről mondhatjuk azt, hogy ismerjük, ellenben a gepidák nyelvet voltaképpen nem is ismerjük. Ha tehát Karácsonyi azt írja, hogy: gót-gepida nyelv, az számunkra alig jelenthet egyebet, mint ha azt mondaná, hogy: *a-x* nyelv, melyből csakis az *a* ismeretes, s az *x*-et még keresni kell. De most már halljuk Karácsonyit.

„*Árvád* megfelel a VIII.-IX. századokban kilenc ízben használt *Arawald* ó-germán névnek”³ Világos, hogy ez nem gót, hanem frank személynév, mert a VIII.-IX. századokban nem voltak gótok. „Förstemann kilenc esetben idéz a IX. századból egy ó-germán *Drudhart* nevet”⁴ Nyilvánvaló, hogy az ó-germán helyett itt is ó-felnémet (frank) nyelvről van szó. „A XI.-XII. századbeli *Olderich*-ből először *Oldre*, azután *Oldro*, majd *Oldor* lett”⁵ Ez tehát közép-felnémet személynév. „A székelyek akkor, midőn a Nyárad-Küküllő völgyeit nekik adták határőrzés végett, még ó-germán-gepida nyelven beszéltek”⁶ „Midőn az erdélyi székelyek a Nyárad és Küküllő felső völgyeibe érkeztek és ott falvakat alapítottak, köztük sokan ó-germán, az az gepida személynéveket viseltek”⁷ „A mai *Osdola* helységet ilyen gót-gepida nevet viselő székely alapította.”⁸ „Még más gót-gepida neveket is fedezhetünk fel a székely földön”⁹ „Akkor, amidőn a régi székelyek a Nyárad, Küküllő, Homoród völgyeit megszállták, még a góttal teljesen egyező gepida nyelvet beszélték, vagyis az akkori székelyek csak új néven előforduló gepidák voltak.”¹⁰ Eszerint a XII. századi székelyek az V. századi gót nyelvet, beszélték. „Tudnunk kell, hogy a gepidák a gótokkal voltak ugyanazon nyelvűek.”¹¹ „*Arawald* tehát a gót és az ezzel egy gepida nyelven úrisast jelentett.”¹² S így tovább. Gondolom, ennyi elég lesz. Ezek is világosan bizonyítják a fentebb mondottakat.

Karácsonyi tehát részint gót, részint pedig felnémet (ó- és

² U. o. IV. 224.

³ U. o. 237.

⁴ U. o.

⁵ U. o. 226.

⁶ U. o. 239.

⁷ U. o. 238.

⁸ U. o.

⁹ U. o.

¹⁰ U. o. 241.

¹¹ U. o. 228.

¹² U. o. 237.

közép-felnémet) személy- és helynevekkel akarja bizonyítani, hogy a régi székelyek *gepidák* voltak, s szerinte ezek mind ősgermán, illetőleg ógermán nyelvhagyományok. Pedig tudvalevőleg más az ófelnémet, s más a gót, aminthogy kétségtelenül más volt a gepida is. S mindezt Förstemann 1854.-ben kiadott „Altdeutsches Namenbuch” c. könyvéből idézi, holott azóta nagyot haladt a germanologia. És elfelejti, hogy az ógermán, vagy éppen ősgermán nyelvanyagban benne van a felnémet, alnémet, gót, skandináv, szóval az összes régi és új germánság együttvéve, tehát az csak a *germánságot* bizonyíthatja, de nem bizonyíthatja a *gepidaságot*. Ha pedig úgy érti az „ógermán” elnevezést, hogy: *régi* germán, akkor is *három különböző* régi germán nyelvről van itt szó: az ófelnémetről, a gótról, meg a gepidáról. Csupán egy esetben idéz Karácsonyi másféle példát: *Moson*-t, csakhogy félreérte Melich Jánost, aki csak azt állapította meg, hogy ez a régi név nem felnémet (ófelnémet) eredetű, mert az *s>r* hangváltozást: *moos>moor* nem vitte keresztül, úgy, mint pl. az angolszász *was>war* sem, ami érthető is, ha meggondoljuk, hogy azon a vidéken másfajta német lakosság: a régi „hienz”-ek telepedtek meg, amire történelmi bizonyítékok is vannak.¹³ Ez tehát nem bizonyíthatja a gepida eredetét, inkább az alnémet (szász) eredetét. S igazi *gepida* példát is csak egyet idéz: az *Ardarich* személynevet, melyet a XIV. századi *Oldruh* névvel hoz kapcsolatba,¹⁴ amely azonban északi szláv eredetű név. Erről még lesz szó az alább következőkben.

S most vegyük szemügyre szép sorjában Karácsonyinak emez ógermán bizonyítékait.

A *Rigmány*, *Vácmány*, *Ostormány* helynevek¹⁶ német eredetűek lehetnek ugyan, de még Karácsonyi szerint sem gót nevek. Ha tehát a gepidák Karácsonyi szerint „a gótokkal egy nyelvet beszélő” nép voltak,¹⁶ akkor ezek őszerte sem lehetnek *gepida* nevek. S a *Rigmány* származhatott ugyan *Richmann*-ből, de *Reichmann*-ből nem. Ma is élő név azonban a *Regmann*, *Richtmann* is, valamint a *Watz* és *Watzmann* is, meg a *Sturmann* is. Sőt a *Richmann* névnek sem kell ófelnémetnek lennie, mert későbbi *alnémet* (szász) név is lehet. Bizonyíthatják-e ezek a székelyeknek gepida eredetét? Semmi esetre sem. Ezek legfeljebb azt bizonyíthatják, hogy egypár német község beolvadt a székelységbe. A háromszéki *Kotormány* pedig nagyon könnyen lehet egy délszláv *Kotroman*-ics fejedelmi név mása is. (V. ö. még *Zalan*, *Zalan-patak* ugyanott; szék. *Uzon*, *Uzon-i* és bolg. *Uzon-ov*).

De folytassuk. „A régi székely helynevek közt van legalább is hat olyan személynévből alkotott falu-név, amely *áld*-ra, *ád*-ra végződik.”¹⁷ Helyesebben: *Farcád*, *Tibád*, *Monyád* végződik *ád*-dal, a többi pedig *át*-tal: *Arvátfalva*, *Kobátfalva*, *Tordátfalva*.

¹³ U. o. 239.

¹⁴ U. o. 227.

¹⁵ U. o. 236.

¹⁶ U. o. 225.

¹⁷ U. o. 237.

S itt meg kell állapodnunk egy keveset. Míg az előbbieken a *-man* végződés, itt viszont az *-át* szóvég szűrt szemet Karácsonyinak. Amde az ilyesmi veszedelmes lidérccláng. Ha ezt követjük, akkor pl. a kisázsiai török *Karaman* helynevet is a német *Karamarin* névvel foghatjuk egybe (v. ö. *Wazaman*, *Watzmann*),¹⁸ s nem kisebb jogon a székely *Kobát*, *Tordát*, *Arvát* neveket a kisázsiai török *Tokát*, *Juzgat*-féle helynevekkel. De hát a VIII.-IX. századokban nem voltak gótok, tehát a VIII.-IX. századi *Arawald*, s a IX. századi *Drudhart* személynevek sem gót, hanem ó-felnémet nevek; nemkülönbén a *Frothard* és *Frossard* nevek is. A *Munald*, *Usdila* pedig csak abban az esetben *gepida* nevek, ha Karácsonyival mi is azt valljuk, hogy a székely *Ozsdola* is a „gót-gepida” *Usdila* párja.¹⁰ Mert különben gótnak ugyan *gót*, de nem *gepida* nevek. Hogy aztán az V.-VI. századi gót miféle ördögös módon ugrott át a XII. századi székely Hargitába, azt már bajos elgondolni. S tessék csak idevigyázni erre a két hosszas metamorphosisra: *Drudhart* > *Drudart* > *Trudard* > *Trudáld* > *Turudald* > *Turdald* > *Turdád* > *Tordád*, meg: *Theohard* > *Frossard* > *Forszard* > *Forszald* > *Forcád* > *Faredd*.²⁰ A *Theudobald* név pedig nem válhatott *Tibád*-dá, mert a gót *thiuda* (*theuda*)-ból német *diot*(*diet*) lett a Lautverschiebung törvénye alapján (*th*>*d*), s ezek mind hosszú szótagok, tehát sem *thiud*, sem *diot* nem lehetett rövid *ti*-vé, s azonfelül a gót *th* sziszegő mássalhangzó volt (mint az angol *th*).²¹ Bizonyíthatják-e ezek a székelyeknek *gepida* eredetét?

A *Barót* helynévben Karácsonyi szerint „könnyen rátalálunk az ó-germán *Warald*-ra.”²² De hogyan találunk rá? A „gót-gepida” *Warhold* > *Warold* a szászok beköltözése idején (XII. század) „már átment a közönségesen Umlaut-nak hívott változáson, s a szászok ajkán *Werold*, *Werolt* lett.” De a szász „Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen” I. 34. lapján közölt adatok szerint *Boralt* volt *Barót* eredeti neve.²³ Hasonlóképpen áll a dolog a *Bögöz* és az „ó-germán” *Wegezo* esetében. A *Bögöz* alak eredeti voltát a *Wegezo*-val szemben Karácsonyi sem tudta, meg sem kísérelte kétségbe vonni. Jó analogia erre a kún *Bortz* > *Barca-ság* > *Wortz-land* (Burzenland).

S most ismét a régi nóta következik: a *-mar* végződésű nevek, a *Thietmar*, *Volkmar*, *Thankmar*-félék meg a *Szilamár*, melynek neve „szintén az ó-germán *szili* és *már* nevekből van összekötve.”²⁴ Csakhogy itt van ám a *Szatmár*, *Akmár* is, amelyeknek török eredete kétségtelenül be van bizonyítva.²⁵ S ez is arra mutat, hogy az ilyen-végződésű nevek eredetét nem az „ó-germán” nyelvben kell keresnünk. A *Kál* nevet régen *Kaál-nak* írták, bizonyára nem ok nélkül. S ha a német *kahl* mása volna is,

¹⁸ U. o. 236.

¹⁹ U. o. 238.

²⁰ U. o. 237. és 238.

²¹ Kluge: Etymolog. Wörterbuch.

²² E. I. Sz. IV. 238.

²³ U. o.

²⁴ U. o. 239.

²⁵ Melich: „A honfoglaláskori Magyarország” I.

akkor sem kellene *gepida* eredetűnek tartanunk. A *Moson* helynévről már fentebb szólottam. A *Bacon* névnek sem kell ó-germán származásúnak lennie, még ha medvét jelent is. A német *Petz* ma is medvét jelent; tehát a *Petzen* > *Batzen* > *Bacon* sem mutat *gepida* eredetre.²⁸ Hogy az *Akmár* helynév nem az „ó-germán” *Agomar* származéka,²⁷ azt már fentebb említettem, s minden valószínűség szerint ide tartozik a *Gyalmár* helynév is. (Az ó-germán *Galemar*-ból miért lett volna *Gyalmár*?)

Az ezután következő helynevek megvizsgálása előtt előre kell bocsátanom, hogy azokat Karácsonyi a honfoglaláskori „*gepidák*” lakóhelyeinek tartja. Az egyik csoport a Berettyó völgyében lett volna, a másik meg a Bükk-hegység tövében. Már most tudvalevő, hogy az előbbi vidék az Erdélyi Érchegység tőszomszédja, az utóbbi pedig Gömör megyével határos. S tudjuk azt is, hogy már II. Géza magyar király kora óta régi német telepések laktak azon a bányavidéken. Nem kell tehát csodálkoznunk azon, ha régtől fogva német hely- és személynévvel találkozunk itt is, ott is, elsősorban, azon a tájon. Az Érchegység alján van tehát *Zovány*, *Bülgezd* és *Rátöny*. „A *Ratuin* név régi, germán személynév, a VIII.-IX. században sokan használják.”²⁸ A VIII.-IX. századi *Ratuin* minden esetre lehet német név, de nem *gepida*. Nemkülönb a *Zwan*, *Zuan* név is. A XIV. századi *Lympach* név is kétségtelenül német, de nem *gepida*. A *Bülgezd* (ma: *Bürgözd*) helynév eredete azonban már kétségesebb, ugyanabból az okból, mint fentebb a *Bögöz* és a *Wegezo* esetében is. A *Bülgezd* (*Bürgözd*) eredetiségét az ó-felnémet *Willigiz* névvel szemben a *-d* szóvég is támogatja.

A Krassó megyéből idézett *Ajton* semmi esetre sem származott ekképen: *Actuin* > *Ahtuin* > *Ahtin* > *Ahton* > *Ajton*,²⁹ mert hiszen nem „ó-germán”, hanem török eredetű név.³⁰ Karácsonyi szerint az ugyanott levő *Kutrez* és *Visád* faluk neve is a gót *Gudariz* és *Visald* személynévvel egyezik. De bármennyire egyeznek is, mégsem *gepida* nevek.

A Bükk-hegység alján volt aztán a XIV. századi *Oldruh* vára. Ez Karácsonyi szerint *Arदारich* *gepida* király nevét őrizte volna meg.³¹ Csakhogy az *Oldruch* ma is élő név egyes északi szláv népeknél. S ahol szláv eredetű *Szalók* helynév keletkezhetett,³² ott az ugyancsak szláv eredetű *Oldruh* is keletkezhetett. Hasonlóképpen áll a dolog az *Atkár* helynévvel is, mely Karácsonyi szerint az ó-germán *Odoaker* mása. Amde az *Odoaker* nem is *gepida* név, s az *Ottokár* (*Atakár*) szintén ma is élő északi szláv név. A gót *Atharich*-ből pedig (mely tehát szintén nem *gepida* név) nem lehetett *Atány*, mert a gót *th* sziszegő hang volt, s a német Lautverschiebung szerint a gót *athana* nem *adan* lett volna, mint pl. a gót *thu* > ném. *du*, gót *airthai* > ném. *erde*. (Viszont a gót

²⁶ E. I. Sz. IV. 240.

²⁷ U. o. 244.

²⁸ U. o. 231.

²⁹ U. o. 232.

³⁰ Melich, i. m.

³¹ E. I. Sz. IV. 227.

³² U. o. 231. és Karácsonyi: „A magyar nemzet honalapítása”, 25.

dag > ném. *tag* stb.)³³ S ha elfogadjuk is a *Welpbrecht* > *Verpelét*, *Gundebald* > *Kompolt*, *Bozanal* > *Boconád* származtatásokat az ó-felnémetből, illetőleg a közép-felnémetből, ezek mégsem bizonyíthatják a *gepida* eredetét. („A magyar nemzet honalapítása” 7. lapján Karácsonyi *Welprecht* > *Verpelét*, *Gumpold* > *Kompolt*, *Botzenhard* > *Boconád* alakokat egyeztet egymással, s véleményem szerint helyesebben).

Végeredményben pedig mindezek a nevek nem bizonyíthatják a székelyeknek *gepida* eredetét. Nem lehet ugyanis általánosságban „ó-germán” nyelvről beszélni, mert több *régi* germán nyelv élt egymás mellett, s azok nem egyeztek meg egymással, hanem különböztek egymástól. A gót más, s az ó-felnémet is más. Természetesen az ő-germántól (urgermanisch) származott mind a kettő, de különbözők voltak. S nem lehet „gót-gepida” nyelvről sem beszélni, mert a *gepidát* voltaképpen nem is ismerjük, tehát nem hasonlíthatjuk a góthoz. A *gepida* *Ardarich* név pl. hasonlít ugyan a gót *Athararich* névhez, s a *rieh* „reich” szóvég egyezik ugyan a gót *Athararich* név hasonló végződésével, de éppen úgy egyezik vele az ó-felnémet *rîch*, vagy pl. az angolszász *rich* is.³⁴ Ezek a nevek csak a germán eredetüket bizonyíthatják (ha t. i. helyes az egyeztetés), de nem a *gepida* eredetüket. Az ő-germánt, vagy a germán alapnyelvet pedig csupán a tudósok rekonstruálták valamennyi germán nyelvből.

A honfoglalás korában Karácsonyi szerint két nevük volt a *gepidáknak*: ők maguk *jip*-nek nevezték magukat, s e név emléke a krasznamegyei *Ipp* község; a magyarok pedig a német *sichel* szóról nevezték el őket székelyeknek. A *jip* a görög *ληπ-χίς* névnek IV.–VI. századi kiejtéséből következik Karácsonyi szerint. Amde ez pusztán lehetőség. Így lehetett volna, de koránt sem bizonyos, hogy így is volt. Mert gondoljuk csak el, hogy pl. a hún *Onigiz*, *Dengizik* nevek *g*-je is még kemény kiejtésű lehetett, amit a megfelelő, török eredetű magyar *iker*, *tenger* (^{ik}*ikir*, ^{teng}*tengir* < ^{ik}*ikiz*, ^{teng}*dengiz*, ^{de}*deñiz*) szavak is bizonyítanak. A mai köztörök már lágyulva ejti: *ijiz*, *ijir-mi* (*jirmi*) stb. Ami pedig a *sichel*-t illeti, Karácsonyi szerint a honfoglaláskori *gepidák* „út-vágók”, németül *Sichelknecht*-ek voltak. A magyarok aztán elhagyták e szóból a *knecht*-et, s a *sichel*-ről elnevezték őket székelyeknek. Amde Karácsonyi nem igazolta az állítólagos *Sichelknecht* szó létezését. S hozzá abban a korban a németek *zeckel*-nek, *zockel*-nak írták a székelyt, az akkori magyar *zekel*-t.³⁵ Pedig a németeknél nagyon régi szó a *sichel*, olyan régi, hogy még az angol (szász) is *sickle*-nek ejti. De sem a *jip*-ekről, sem a *Sichelknecht*-ekről nem tudnak a németek. Ezt az adathiányt Karácsonyi is elismeri, mert a következőket írja újabb dolgozatában: „Nem lehet tehát kétség abban, hogy midőn a magyarok a későbbi Magyarország területére beköltöztek, itt legalább is szétszórtan *gepida* töredékeket találtak. Csak az a kérdés, hogy hol? *Irott*

³³ Kluge, i. m.

³⁴ U. o.

³⁵ E. I. Sz. IV. 236., 242.

adatok erre nézve nincsenek.”³⁶ Véleményem szerint igaza lehet Theodulf orleansi püspöknek, aki 800 körül írt költeményében „kárhóztatja azon kapzsi, dúló keresztényeket, akik nemcsak az avarokat, hanem a gepidákat is kifosztották.”³⁷ Ez is arra mutat, hogy a gepidák sorsa közös volt uraikéval, az avarokéval. Ezen alig, vagy keveset változtat az, hogy 870 körül a salzburgi érsek krónikása azt írta, hogy „a gepidák közül némelyek még mindig Pannóniában laknak.”³⁸ Mert kérdéses, hogy azok a „némelyek”, akik „még mindig” ott maradtak, a gepida nyelvet beszélték-e még, vagy a bolgárok módjára már más nyelvet használtak? Maga Karácsonyi is elismerte ennek az adatnak jelentéktelen voltát: „A salzburgi érsekség jogainak védője 871-ben még úgy tudja, hogy egy-két csoport gepida még mindig fenntartotta magát bűvőhelyein. De az ilyenek nem tettek számot, még kevésbbé országot!”³⁹

A székelységben lehetnek és vannak *német* származású hely- és személynevek, sőt nemcsak német, hanem más (pl. szláv) eredetű nevek is; de ez könnyen megérthető. Van egy jellemző székely folyónevünk, mely Háromszéktől Baranyáig itt is, ott is fel-felbukkan: a *Feketeügy*, *Feketevíz* folyónév. Annak nyomán eljutunk a Székelyföldről a Szerémségbe, ahol tehát a székelységnek régi lakóhelye lehetett. S a Szerémségben lakó székelyek a X.–XI. századokban nemcsak a délszlávokkal, magyarokkal éltek ott együtt, hanem utóbb olasz telepésekkel is gyarapodtak, s bizonyára már régen érintkeztek a szomszédos németiséggel is a frank Pannóniában.⁴⁰ De pl. a *-mány* végű *Kotormány* (valószínűleg a délszláv *Kotroman-ics*) éppen oly kevésbé német, mint pl. a *Csokmány* helynév, vagy a *Boroszló* (délszláv *Braslov*) személynév. Tehát már akkor, Erdélyben pedig újfent, érintkeztek vendégnépekkel. *Gyulafehérvár* még Kazinczy Erdélyi Leveleiben is *Belgrád* (v. ö. régibb román *Bălgrad*), szláv eredetű *Torda*, *Szolnok*, *Dés* is (*Tvrdo*, *Slanik*, *Deš*), sőt a tatárjárás előtt bolgárosító szerzetesek is szivárogtak a Székelyföldre.⁴¹ Már a XVI. századi „Asszonyok intése” c. versben ráakadunk pl. a bolgár-szláv *kobila* „Stute” szó mására, a jellemző szék. *kabala* szóra: „*kabola* vezér” (azaz *kabala-vezető*) alakban. Nem csoda, ha régi germán, szláv és román elemekre bukkanunk nyelvükben.

Szerintem azonban mégis csak török eredetűek voltak, mint társaik: a besenyők. S török volt a régi nyelvük, török volt a nevük is. Ezt bizonyítják kétségtelenül a *Krassó*, *Küküllő*, *Szatmár*, *Akmár*, *Ajtón* földrajzi nevek, valamint a *Bessenew*, *Vahot*, *Itimer* stb. török személynevek a vágvölgyi székely telepeseknél.⁴² Véleményem szerint a *zekel* név is *sekil*-nek hangzott

³⁶ U. o. 228.

³⁷ U. o.

³⁸ U. o.

³⁹ Karácsonyi: „A magyar nemzet őstörténete”, 93.

⁴⁰ Melich: „A honfoglaláskori Magyarország” I.

⁴¹ Dr. Boros Fortunát: „Az erdélyi Ferencrendiek”.

⁴² Melich: „A honfoglaláskori Magyarország” I. és M. Nyelv, 1926.

eredetileg, s két r-ező törökszónak: a *sekir* és *il*-nek összetételéből vonódott össze, tehát azt jelentette, hogy: „nyolc atyafi”, majd pedig: „nyolc nem.” Még ma is van ilyen r-ező török nyelv: a csuvas, s *tenger* szavunk is ilyen r-ező török *tengir*-ből lett, *iker* szavunk is *ikir*-ből. Analog jelentés-fejlődés, analog összetétel és összevonás pl. az *on-ugur* „tíz ugur”-ból *ongur*, vagy a *koturgur*, *uturgur*, *utrigur*, *utigor* népnévek, amelyek így keletkeztek: *tokur-ugur* > *tokürgur* „kilenc ugur”, *otür-ugur* > *oturgur* > *otugur* „harminc ugur.”⁴³ Igaz, hogy külön székely nyelvről nem tudunk,⁴⁴ de pl. külön palóc nyelvről sem tudunk, holott kétségtelenül volt. A régi történelmi adatok mindig külön népül emlegetik a székelyeket. Ethnographiai sajátásaik is török (bolgár) eredetüket támogatják: a kétségtelenül régi török rovásírás, a keleti ízű székely népballadák, a teljesebb, keleti hűn hagyomány stb. S aki ismeri küküllői, nyikói székely népünket és ismeri a csuvas népet a Volga mentén, meg az északnyugati bolgárságot az Al-Dunánál, az fölismerheti rajtuk a közös fajú leszármazást is.

Nem szabad azonban az *egységes* székelységet (a régi „Terra Siculorum”-ot) egyes erdélyi, moldvai és bukovinai *csángó* nyelvjárással összezavarni, mert azok már valóban többféle magyar (és török) nép keveredése útján keletkeztek. Ott pl. a nyugati magyarság hangtani jelenségei nem szokatlanok (*lű*, *lűvís*, *lűbúr* stb.); a hétfalusi csángóknál is ilyen kettős magánhangzókat jegyeztem föl: *kiét*, *tuó*, *fűő* (névszó), mint ahogy pl. Göcsejben is járja. De ezek nem székely, hanem csángó-magyar nyelvcsajátások és csak csángó vidékeken járatosak.

Mindezeket már régebben megállapítottam, s kézirataimat megküldtem szerkesztőségeinknek. Hogy mindeddig nem jelenhettek meg, az nem én rajtam mult. Csakis így történhetett, hogy egyes adataimat, megállapításaimat mások műveiben, későbbi cikkekben láttam viszont csaknem szószerint. Csupán az „Ellenzék” 1926. február 1.-i (25.-ik) számára utalok, ahol pl. már akkor megállapítottam, hogy okleveleink „különálló nemzetekül felsorolják a magyarokat, székelyeket, szászokat, kúnokat; ellenben ugyanakkor nem emlékeznek meg a nyelvileg különálló gepida és orosz nemzetekről”. „S a XIII. században a germán szászok a még nyelvileg is germán gepidák tőszomszédságában semmit sem tudtak volna a gepidákról?” „A kúnok és besenyők is az országnak különböző területein tanyáztak sokáig, míg végre állandóan letelepedtek és megmagyarosodtak, mint a székelyek; de ethnikai, faji egységeket jelentett a nevük”. S így tovább. Az „Ellenzék” 1926. július 5.-i (147.-ik) számában megemlítettem, hogy krónikáink szerint a székelyek *a besenyőkkel együtt* haladtak a magyar seregek élén, s velük együtt futamodtak meg a csatában. Aztán így folytatom fejtegetésemet: „Ha a székelyek csakugyan dunántúli magyarok lettek volna, akkor krónikáink nem emlegetnék őket következetesen ekkép: Syculi et Hungari, Bisseni et Siculi”. Az „Erdélyi Irodalmi

⁴³ Németh Gyula, M. nyelv, 1921., Gombocz: „Bulg.-türk. Lehnwörter”, 1912. és „Ethnographia” 1895.

⁴⁴ Kristóf György dr., „Ellenzék”, 1927. 235. sz.

Szemlé”-nek IV. kötetében pedig egyenesen azt vitatom, hogy az ó-germán és gót nevek egyáltalában nem bizonyíthatják a székelyeknek *gepida* eredetét. Ahogy nem bizonyíthatja Anonymusnak azaz adata sem, hogy a *székelyek* valaha Attila király népe voltak, mert abban az esetben is lehettek Attila király népe, ha nem *gepidák* voltak is.

S ezzel be is fejezem e dolgozatomat Mindössze azt teszem még hozzá, hogy elmagyarosodott románok bizonyára nem voltak a székelyek. Ebben igaza van Karácsonyinak is, meg Kristóf Györgynek is. Ha azok lettek volna, akkor nem neveztek volna el egy nagyobb udvarhelymegyei községet „Oláhfalú”-nak.

Vámbéry meséli perzsiai utazásában, hogy mint vándor-dervis egy ízben tréfából a teheráni svéd követet próbálta az igaz hitre „téríteni”. Munkálkodásomnak nem utolsó eredményeül tekintettem volna, ha (ami Vámbérynek nem sikerült) fejtegetéseimmel sikerül vala Várad tudós püspökét az én *keleti* igazságomra „téríteni”. Sajnos, ebben nem járt kezemre a kérlelhetetlen Végzet.

IV.

Hova lettek a kabarok?

Szádeczky Lajosnak, a szegedi egyetem tudós tanárának, „A székely nemzet története és alkotmánya” című alapvető műve után jogosult a főntebbi kérdés. Mert szerinte a székelyek történetének súlypontját nem az eredet homályos kérdésének tisztázására, hanem a már dokumentálható történelmi anyagra, valamint az intézmények fejlődésének megállapítására kell helyeznünk. Csakhogy úgy tesz ő is, mint a síró, duzzogó gyerek, akit kaláccsal kínálnak: „Nem kell!” De már mosolyra húzódik az ajka és már majszolja is jóízűen. És megállapítja, hogy a székelység a Konstantin császár által kabaroknak nevezett, de magukat tartományukról szikhelieknek mondott nép, amely a Fekete-tenger keleti partvidékén csatlakozott a szomszédságában lakó magyarokhoz, velük együtt vándorolt Etelközbe s onnan Magyarországba, s végül Erdély keleti határszélén helyezkedett el. Ezzel rácsófol a saját álláspontjára; de különben is más az etimologia feladata, s más a pragmatikus történelemé, nem is szólva arról, hogy ilyen állásponton például a régészet is feleslegessé válnék. S aztán olyan mindegy-e az a történelem számára, hogy például a bolgár nép eredetileg nem volt szláv nép, hanem török és hogy miféle török?

Az én megállapításom nem szentírás; lehet, hogy nincsen igazam. De ahogy döntő okok alapján tagadtam a székelyek *gepida* eredetét, ugyancsak döntő okok alapján kell tagadnom kabar eredetüket is. Nem is szólva arról, hogy a magyarok akkor a Fekete-tenger *északi* partja fölött, a Maeotistól és Chersonesostól északra laktak, s keleten és délen a khazarok voltak szomszédaik, van még más nehézség is. Már a XII. században nyoma van krónikáinkban a székelyek hún-hagyományának, még pedig sajátos, székely hún-hagyományuknak. Abban a hagyományban ők nemcsak Attila utódai, örökösei e földön, mint a magyarok, hanem egyenesen Attila népe voltak. Mint ilyenek járultak Árpád színe elé a

Tiszánál és meghódoltak neki. Már most: hogy keletkezhetett volna egy ilyen hún-hagyomány, ha a székelyek igazán kabarok lettek volna? Hiszen a kabarok már Lebediában, meg Etelközben a magyarokkal együtt voltak, s a honfoglalás idején is Árpád volt a fejedelmük, csakúgy, mint a többi magyarságnak. Hogy a székelyek három nemzetségre tagozódtak, mint a kabarok? Abban a korban minden magyar és törökfajta néptörzs nemekre oszlott. Némelyik háromra, mások többre, kevesebbre.

Ha tehát a kabarok Szádeczky szerint is *teljesen egybeolvadtak a magyarokkal*, akkor én most Karácsonyi János dr. karjába öltöm a karomat s a székelyek eredetéről szóló művéből idézem az alább következőket:

„1140 táján Bothfia János, dömösi prépost, II. Béla jegyzője, megírván a királyi család főbb eseményeit, így nyilatkozik az 1116-ban Magyarországon harcoló, vágmenti székelyekről: „Bissenii atque Siculi vilissimi.” 1146-ban pedig ugyanő, vagy egy másik, szintén erősen magyar-érzésű kortársa „Bissenii pessimi atque Siculi vilissimi” szavakkal ócsárolja az osztrákok elöl megfutamodó besenyőket és székelyeket. Bajos elhinni, hogy magyar szerző ilyen megvető jelzőkkel illette volna a székelyeket, ha azok már akkor saját nemzetéhez tartoztak volna! Vilmos erdélyi püspöknek 1213-ban, püspöksége 9.-dik évében, már csak ismernie kellett híveit, és mégis azt rendeli, hogy ha magyarok, vagy székelyek (Ungari vel Siculi) költöznek a Barcaságba, azok neki tizedet fizessenek. Ekként határozottan megkülönbözteti a székelyeket a magyaroktól. 1250-ben IV. Béla kancelláriája megdicsérvén Türje nembeli Joachim ispánt, felemlíti azt is, hogy e Joachim, mint szebeni ispán, 1210 táján „associatis sibi Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissenis” társakul vevén a szászokat, oláhokat, székelyeket és besenyőket, Viddin ostromára indult. Ha a székelyek az ispán környezetében levő magyarokkal egyek lettek volna, nem kellett volna őket a külön nemzetiségek közé sorozni. 1291-ben III. András király jegyzője Gyulafehérvárt maga előtt látta az erdélyi székelyeket, mégis azt írja, hogy a király „cum universis nobilibus, Saxonibus, Siculis et Olahis” az összes magyar nemesekkel, szászokkal, székelyekkel és oláhokkal tartott gyűlést. Tehát mint külön nemzetiséget a szászok és oláhok közé helyezte az akkori székelyeket. 1298-ban Budán az országgyűlés jegyzői így sorolják fel a jelenlevőket: „universitas nobilium Ungarorum, Siculorum, Saxonum et Cumanorum.”⁴⁵

Ezekből tehát megállapítom, hogy a székelyek *nem a magyarság közt*, hanem más népek közt emlegetett önálló nemzet voltak még a honfoglalás kora után is.

De megállapítok még valamit, ami Karácsonyi figyelmét is elkerülte. Megállapítom t. i. azt, hogy a székelyeket rendszerint *a besenyőkkel együtt* emlegetik mind a hazai, mind pedig a külföldi források. Még a vágvidéki székelyek („Siculi de Wagh”) közt is *Bessenew* nevűekre találunk.⁴⁶ Pedig Karácsonyi is ismeri

⁴⁵ E. I. Sz. IV. 235.

⁴⁶ U. o. 328.

azokat az adatokat: „II. István király seregének előharcosai a besenyők és székelyek voltak, de nem számítván a csehek hirtelen támadására, megfutottak. 1146-ban is az osztrákok ellen indított hadjáratban ott voltak a székelyek, mert szokás szerint a magyarok seregei előttjártak. Itt is megfutottak, de lehet, hogy csak cselből. Mindamellet a királyi jegyző nagyon hitványoknak tartotta őket.”⁴⁷ A latin-nyelvű forrásban (Képes krónika): „Bisseni et Siculi, qui more solito praeibant agmina Hungarorum.” A besenyőkről pedig tudjuk, hogy Etelközben *nyolc törzsre* oszolva éltek, s e törzseket nagy folyók határolták és választották el egymástól. Azelőtt a magyarság nyolc törzsöke (a hetu-moger és a kabarok) lakott ugyanott hasonló körülmények közt. De eredetileg a bolgárok földje volt az *a nyolc tartomány*.

A régi *Zekel* név latin alakja *Siculus* ugyan, csakhogy a régi *Bessenew* is *Bissenus*, pedig a magyar *besenyő* név a török *bešenek* szóból származott.⁴⁸ A latin *Siculus*-ból tehát még nem következik az, hogy a magyarban, vagy a törökben is *szikel*-nek kellett hangzania, mint ahogy a besenyő sem hangzott *bisenő*-nek. A németek is Petscheneg-et írtak. A görög forrás Patzinak-ot írt. Hasonlóképp írtak a régi német források *Zeckel*-t, meg *Zockel*-t.⁴⁹ A román *Săcui*-t ejt. V. ö. a Karas folyó vidékén a *Săcul* (Szakul falu, Krassó m.), s nem messze onnan a Bešenova (Ó-Besenyő, Uj-Besenyő, Torontál m., Ternes m.) helyneveket. A Vág vidékén egy falu neve *Szakula* (Székely-Boldogasszony.) Az *í*-ző magyarság ejtethet ugyan *szikelyt* székely helyett, de az csupán nyelvjárási sajátosság. A *szék*-ből pedig nem azért nem lehet származtatni a *székely* nevet, mert csak a XIV. században alakultak ki a székek, hanem azért, mert nyelvileg lehetetlen, még ha a XIV. század előtt alakultak volna is ki a székely székek: *szék-ely* ugyanis nem jelenthette azt, hogy *szék-i* vagy *szék-beli*.

A görög történetíró „kabar” népnévéből koránt sem következik az, hogy a székelyek kabarok voltak, mint ahogy a „turk” névből sem következik, hogy a magyarok törökök voltak. Hiszen onuguroknak is mondták a magyarokat, pedig nem voltak onugurok. Kétségtelen azonban, hogy a magyarok soraiban voltak onugurok és voltak kabarok. Hol vannak hát? A magyarság közt. A magyar, onugur, kabar a honfoglalás korában *egy* nemzet volt. A székely, a besenyő, a kún ellenben *külön* nemzetek voltak. Nem *külön törzsek*, hanem *külön nemzetek*. Hogy Péter, vagy Pál őse onugur, vagy kabar volt-e, azt nem tudhatom; de hogy székely, kún, vagy palóc származású, azt tudván tudom. Onugur, kabar kiváltságokat sem emlegetünk, ellenben székely, kún privilégiumokról tudunk. A kabarság a magyarok (és onugurok) tízből megmaradt hét törzséhez nyolcadikul csatlakozott. A székelyek, a besenyők nem voltak ilyen csatlakozó törzsek, hanem a magyarság előharcosai voltak, még pedig a székelyek és besenyők *együtt*: „Bisseni et Siculi, qui more solito praeibant agmina Hungarorum”.

⁴⁷ U. o. 241.

⁴⁸ Gombocz: „Turán”, 1918.

⁴⁹ E. I. Sz. IV. 236., 242.

székely és besenyő *együtt* volt már a XII. században a Dunán túl.⁵⁰ S együtt volt a XIII. században a Vág völgyében, ahol a bolgár-török nevek sorában *Bessenew* nevet is találunk.⁵¹ Együtt volt a Bánságban és Szerémségben, amint fentebb láttuk, s együtt maradt Erdélyben is, ahol Alsó-Fehér, Kis-Küküllő,⁵² Naszód megyékben voltak és vannak *Besenyő* nevű helységek.

A székelyek ősei tehát nem voltak a hajdani magyarságnak hét törzsét kiegészítő nyolcadik törzse, csakúgy, ahogy nem voltak a besenyők, kúnok, szászok sem, s ennél fogva nem voltak, s nem is lehettek kabarok. És ahogy azt kérdezhetjük, hogy hova lettek hát a kabarok, azonképpen vethetjük föl emezt a kérdést is: s hova lettek – az onugorok?

Székely etnologiai tanulmányaimat legyen szabad két észrevétellel lezárnom. Az E. I. Sz. IV. 249. lapján olvashattuk az itt következő kijelentést: „A harcos osztály felveszi a dolgozó osztály nyelvét és abba beleolvad. Kimutattuk ezt közelebbről a Magyarországra költöző és katonáskodó jászok, kúnok, besenyők történetéből is.” Óvakodni kell az ilyen apodiktikus kijelentésektől! A hódító magyarok nem olvadtak bele a szlávokba. Az avarok sem olvadtak bele a gepidákba. (Ellenben a bolgárok beleolvadtak a szlávokba.) Már előbb pedig azt is olvashattuk az E. I. Sz. II. 168. lapján, hogy: „Nagy-Szebennek latin neve: Hermanni villa és német neve: Hermannstadt is nyilvánvalóvá teszik, hogy ott nem volt vár. Hiszen *a szászoknak volt annyi eszük, hogy azt a pontot, ahol vár volt, burg-gal jelezzék.* Azért hívták és hívják Kolozsvárt Klausenburg-nak, Tordát Thorenburg-nak, Fehérvárt Weissenburg-nak, Földvárt Marienburg-nak”. Kronstadt (Brassó) mellett azonban van egy „Cenk” nevű hegy, melynek szász neve maiglan is „Burg”.⁵³ Szeben megyében pedig ma is van egy *Burgberg* „Várhegy” nevű község. (V. ö. a beszercei „Burgberg”-et is.) Szeben későbbi latin neve villa Hermanni volt ugyan, de a régi latin neve „Cibinium”-nak hangzott. A Szeben-hegység *Sibenburg*-ja tehát egyáltalában nem „mese”.

Végül a következő zavaró sajtóhibákat igazítom még helyre: IV. 321. l. 7. sor fel. *zeither* és *seither*; 324. l. 6. sor fel. *iki-indši* > *ikindši* „második”; u. o. 3. sor al. „A magy. nemzet őstörténete”, 41.; 326. l. 10. s. fel. az ő elődeik; 327. l. 10. s. fel. *wihnceht* az új-felnémetben *weihnacht*, de az alnémetben ma is *wihnacht*.; 328. l. 2. s. al. 44 E. I. Sz. IV. 237.; 329. l. 9. s. fel. *hauer-t*; u. o. 10. s. fel. ó-germán; u. o. 29. s. fel. adat, mely „úgy tudja”; 331. l. 21. s. fel. *^xkara-šuv* (köztör. *kara-sü*); u. o. 1. s. al. 63 Hóman Bálint; 332. l. 13. s. fel. változott el: *sekiz* > *sekir* > *^xseki*. Eszerint egy összetett szóval van dolgunk; 333. l. 17. s. fel. *^xnē-pi*; u. o. 18. s. fel. *^xnelp*, *^xnēp*; u. o. 23. s. fel. (Udvarhely-megye keleti részén) nyilvánvalóan feltünteteti az *ő*-ző (nyugati) és *ē*-ző (keleti); u. o. 13. s. al. egyikük se „nízi, hogy kű van-ē; 334. l. 7. s. al. még ha nem.

⁵⁰ U. o. 235., 334.

⁵¹ U. o. 328.

⁵² Drăganu: „Toponimie și istorie”, 38.

⁵³ E. I. Sz. II. 171.